

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра економіки підприємства

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
_____Янковий О.Г.
“ ” _____ 2016 р.

**ВИПУСКНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності «Економіка підприємства»**

за темою:

«Фактори та шляхи підвищення прибутку на підприємстві»

Виконавець
студентки ФЕУВ, 44 групи
Мирон Юлія Володимирівна

/підпис/

Науковий керівник
к.е.н., доцент
Танасюк Ірина Михайлівна

/підпис/

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА	6
1.1. Економічна сутність прибутку підприємства, його види та функції.	6
1.2. Фактори впливу на прибуток підприємства	14
1.3. Формування прибутку підприємства.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРИБУТКУ ТА ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»	28
2.1. Загальні відомості про підприємство	28
2.2. Аналіз техніко-економічних показників діяльності підприємства.....	37
2.3. Аналіз динаміки та структури прибутку підприємства.	52
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗБІЛЬШЕННЯ ПРИБУТКУ НА ТОВ «ТЕЛЕКАРТ- ПРИЛАД».....	63
3.1. Резерви збільшення прибутку на підприємстві	63
3.2. Шляхи підвищення прибутку на ТОВ «Телекарт-Прилад».	68
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	81

ВСТУП

Кінцевою метою діяльності підприємства в ринкових умовах є отримання прибутку. Починаючи свою діяльність, кожен підприємець сподівається на комерційний успіх, тобто гадає, що зможе продавати свою продукцію за такими цінами, які б не тільки окупили витрати на виробництво товару, а й принесли прибуток.

Прибуток є основним джерелом фінансування розвитку підприємства, удосконалення його матеріально-технічної бази, забезпечення всіх форм інвестування. Уся діяльність підприємства спрямується на те, щоб забезпечити зростання прибутку або принаймні стабілізацію його на певному рівні.

Прибуток - це та частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу й комерційну діяльність підприємства.

Актуальність роботи. В сучасних економічних умовах, що склалися в нашій країні, питання щодо прибутку підприємств та шляхів його підвищення виходять на передній план. Від розміру отриманого прибутку залежить чи зможе підприємство функціонувати та розвиватися у майбутньому. Зрозуміло, що кожен підприємець зацікавлений у збільшенні прибутків, тому необхідно постійно шукати шляхи, які допоможуть у цьому.

При вивченні питання що до збільшення прибутку необхідно враховувати, що на нього впливає чимало факторів. На одні з них підприємства не може вплинути, а інші підвладні йому. Зниження рівня платоспроможності та купівельної спроможності населення, нестійка політична ситуація, здешевлення національної валюти – усе це негативним чином відбивається на діяльності українських підприємств. Тому особливо важливим постає питання визначення факторів, які зможуть здійснити позитивний вплив на розмір отриманого прибутку, та за допомогою яких внутрішніх факторів підприємство зможе збалансувати негативний вплив зовнішніх чинників.

Отже, аналіз прибутку та пошук нових шляхів для його збільшення на сьогодні є однією з найактуальніших проблем для усіх підприємств у нашій державі.

Метою даної роботи є дослідити теоретичні основи прибутку, розглянути його види, основні функції прибутку, здійснити оцінку факторів, що впливають на прибуток. Також дипломна робота має на меті розробити заходи, що допоможуть підприємству збільшити прибуток у наступному періоді.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити ряд **завдань**:

1. визначити сутність прибутку, як економічної категорії та дослідження ролі прибутку у господарській діяльності підприємства;
2. виявити та оцінити фактори, які здійснюють вплив на прибуток підприємства;
3. охарактеризувати механізм формування та використання прибутку;
4. провести техніко-економічну оцінку фінансово-господарської діяльності підприємства за останні 4 роки;
5. проаналізувати формування та динаміку зміни прибутку підприємства у останні роки;
6. розглянути можливі резерви зростання прибутку на підприємстві;
7. на основі проведеного аналізу розробити низку заходів, що посприяють збільшенню прибутку у наступному періоді.

Об'єктом дослідження виступає прибуток ТОВ «Телекарт-Прилад».

Предметом дослідження є процес формування прибутку та пошук шляхів для його підвищення.

Методи дослідження. Під час написання роботи були використанні такі методи: збору та узагальнення інформації, аналізу, порівняння та логічного узагальнення, групування, систематизація знань, економіко-статистичні методи, табличний метод.

Інформаційна база дослідження. Запропонована робота базується на теоретичних джерелах, періодичних наукових публікаціях українських вчених, які присвячені даній темі. Для проведення аналізу фінансово-господарської

діяльності підприємства були використання звітні документи ТОВ «Телекарт-Прилад» за 2012-2015 роки, зокрема: форма №1 «Баланс», форма №2 № «Звіт про фінансові результати», форма №1-ПВ «Звіт з праці», форма №1П-НПП «Звіт про виробництво промислової продукції», інша звітність підприємства, рекламна інформація підприємства, а також проводилися співбесіди з працівниками підприємства.

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (56 найменувань) та 1 додатку. Загальний обсяг бакалаврської роботи становить 84 сторінки комп'ютерного тексту, робота містить 17 таблиць, 5 рисунки та 2 графіка.

ВИСНОВКИ

Дана дипломна робота присвячена розгляду однієї з найважливіших категорій економіки, а саме прибутку підприємства. За результатами проведених досліджень можна зробити висновок, що мета роботи досягнута: досліджено теоретичні основи прибутку, розглянуті його види, основні функції прибутку, здійснено оцінку факторів, що впливають на прибуток, розглянуто діючі шляхи підвищення прибутковості. Усі поставлені на початку роботи завдання були досягнуті у ході виконання роботи.

В умовах ринкової економіки прибуток має величезне значення для підприємства та держави в цілому. В загальному вигляді прибуток відображає кінцеві результати роботи підприємств, характеризує економічну ефективність їх діяльності. Прибуток сприяє повноцінному функціонуванню підприємства та його розширенню у наступному періоді, а також підвищує ринкову вартість підприємства. У сучасних умовах саме прибуток став основним джерелом соціально-економічного розвитку підприємства. Через це всі комерційні підприємства прагнуть підвищувати обсяги отриманого прибутку.

Досліджуючи прибуток було виявлено різноманітні фактори, які здійснюють вплив на нього. Усі їх можна розділити на дві великі групи: зовнішні та внутрішні фактори. Так як підприємство має змогу контролювати лише деякі з них – внутрішні чинники – особливу увагу слід приділяти саме оцінці цих факторів. До одних із найважливіших внутрішніх чинників зростання прибутку в сучасних умовах відносять: зростання обсягу готової продукції, зниження її собівартості, підвищення якості, поліпшення асортименту, підвищення ефективності використання виробничих фондів, зростання продуктивності праці.

Окрім знання факторів, що впливають на розмір прибутку, кожен підприємець має знати механізм його формування. У процесі свого формування прибуток проходить декілька етапів – від отриманих доходів від реалізації продукції і до отримання підприємством чистого прибутку. На кожному з

етапів віднімаються певні витрати чи податки та додаються різні види доходів (операційні доходи, фінансові та інші). Після того як прибуток уже сформований перед власником підприємства постає питання про його використання. Є два напрямки, у яких використовується прибуток – прибуток, що спрямовується за межі підприємства та прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства. Від того як саме власник використає отриманий прибуток залежить не менше ніж від розміру цього прибутку.

Після вивчення теоретичної основи прибутку слід перейти до розгляду діяльності підприємства. Найперше треба провести техніко-економічну оцінку діяльності ТОВ «Телекарт-Прилад».

Техніко-економічна оцінка включає розрахунок різноманітних показників, які дозволять оцінити діяльність підприємства, виявити наявні недоліки. Після розгляду усіх показників, ми бачимо, що багато з них протягом останніх років демонстрували негативну тенденцію, хоча і у 2015 році порівняно з 2014 всі вони покращилися. Зокрема усі показники рентабельності погіршилися, окрім них також знизилася середньомісячна заробітна плата, кількість працівників на підприємстві та інші. Також у останні роки підвищилася фінансова залежність підприємства від зовнішніх кредиторів. Усі розраховані показники пов'язані з прибутком підприємства, що показує важливість аналізу кожного з них при прагненні збільшення прибутку на підприємстві.

При аналізі прибутку ТОВ «Телекарт-Прилад» у період з 2012 року по 2015 рік було виявлено його зниження. У 2014 році підприємство отримало збиток у розмірі 2328 тис. грн. Через це особливо важливим є визначення на якому саме етапі виникає цей прибуток. Для цього необхідно провести аналіз формування кожного виду прибутку. З отриманих результатів видно, що збиток підприємство отримало у результаті фінансової діяльності. Фінансова діяльність підприємства пов'язана з багатьма ризиками. Їх причини можуть бути різноманітні, які поділяються на зовнішні та внутрішні. До основних зовнішніх причин можна віднести такі: слабка та нестабільна економіка країни;

економічна криза; інфляція; неефективне державне регулювання банківської облікової ставки; підвищення рівня конкурентної боротьби; зниження цін на світовому ринку; політичні чинники тощо. До внутрішніх причин формування фінансових ризиків можна віднести: підвищення витрат на підприємстві, незадовільну фінансову політику підприємства, неефективне управління витратами, доходами та фінансовими результатами.

Загалом за період з 2012 року до 2015 року спостерігається тенденція до зниження чистого доходу від реалізації продукції, а відповідно і прибутку. Хоча у 2015 році спостерігалось покращення, але рівня 2012 року не було досягнуто. Окрім цього відбулося підвищення витрат на 1 грн. ТП на 11,8%. Найбільшу питому вагу серед витрат, що несе підприємство під час своєї діяльності, займають собівартість реалізованої продукції та операційні витрати. Собівартість реалізованої продукції у 2013 році знижувалася менш швидкими темпами ніж обсяг реалізованої продукції, що в свою чергу підтверджує зростання витрат на 1 грн. ТП.

Збільшення чистого прибутку у 2015 році доводить, що підприємство має змогу покращити своє становище, для цього необхідно виявити можливі резерви зростання прибутку та розробити заходи, які зможуть цьому посприяти.

До основних шляхів максимізації прибутку зазвичай відносять такі: збільшення випуску продукції; поліпшення якості продукції; продаж зайвого устаткування та іншого майна або здача його в оренду; зниження собівартості продукції за рахунок більш раціонального використання матеріальних ресурсів, виробничих потужностей і площ, робочої сили і робочого часу; диверсифікація виробництва; розширення ринку продажу та ін.

На основі проведеного аналізу нами були запропоновані заходи, що допоможуть збільшити прибуток ТОВ «Телекарт-Прилад».

1. Захід у сфері інноваційної діяльності підприємства, а саме модернізація електричного конвектору ТК-21.

Вивчивши відгуки споживачів на цей вид продукції пропонуємо його модернізувати, а саме: замінити механічний терморегулятор на електронний;

замінити вимикачі на більш якісні; в комплект, окрім кріплення на стіну, додати ніжки для того, щоб обігрівач ставити на підлогу. Новий конвектор, ТК-22, буде кращої якості та, відповідно, за вищу ціну, що і призведе до зростання прибутку. Модернізація цього конвектору призведе до збільшення валового прибутку на 17,37 тис. грн.

2. Надання додаткових послуг стороннім організаціям на базі випробувальної лабораторії.

ТОВ «Телекарт-Прилад» має у своєму складі також випробувальну лабораторію, яка акредитована Національним агентством з акредитації України. Випробувальна лабораторія укладає договори з органами з оцінки відповідності на всій території України, що дозволяє надавати широкий перелік послуг. Заплановано, що цей захід зможе підвищити обсяги реалізації продукції на 1%, відповідно валовий прибуток зросте на 79,68 тис. грн.

3. Просування Інтернет-магазину ТОВ «Телекарт-Прилад» у мережі Інтернет.

У наш час маркетингові заходи по просуванню продукції є одним із найпопулярніших шляхів збільшення продаж, а найпопулярнішим та найдоступнішим каналом для цього є мережа Інтернет. Для просування Інтернет-магазину обрано низку заходів, які допоможуть збільшити обсяги реалізації щонайменше на 5%. При досягненні поставленої мети валовий прибуток збільшиться на 398,4 тис. грн.

Отже, за рахунок усіх запропонованих заходів валовий прибуток ТОВ «Телекарт-Прилад» може збільшитися на 495,45 тис. грн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Економічна теорія. Політекономія:[навчальний пос.]/ В. М. Семенко, Д. І. Коваленко, В. В. Бугас, О. В. Семенко. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 360 с.
2. Скрипник М. І. Соціально-економічна сутність категорії "прибуток підприємства" [Електронний ресурс] / М. І. Скрипник, Н. С. Кострубіцька // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер. : Економіка і управління. - 2013. - Вип. 25. - С. 287-296. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpdetut_eiu_2013_25_40
3. Яценко В. М. Чистий дохід та прибуток підприємства: тлумачення, формування та розподіл [Електронний ресурс] / В. М. Яценко //Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. - 2012. - Вип. 30(1). - С. 12-15. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2012_30\(1\)___5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2012_30(1)___5)
4. Орехова А. І. Економічна сутність категорії прибуток [Електронний ресурс] / А. І. Орехова, А. І. Костюченко // Інноваційна економіка. - 2013. - № 7. - С. 313-316. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_7_74
5. Ковальчук І.В., Економіка підприємства: Навч. посіб. - К.: Знання, 2008. - 679 с., с.416
6. Осипов В.І. Економіка підприємства: Підручник. – Одеса: Маяк, 2005.
7. Іщенко Є.П. Прибуток як критерій ефективності функціонування підприємства// Економіст, серпень, 2005, №8. – С. 12-14.];
8. Харічков С.К., Менеджмент організацій і адміністрування: Навчальний посібник для підготовки до державного іспиту на ступінь магістра зі спеціальності «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)» / під ред. С.К. Харічкова, Г.А. Дорошук. – Одеса: «Освіта України», 2015. – 444 с.,

9. Нікіфорова, Н. А., Управлінський аналіз : підручник для магістрів / Н. А. Нікіфорова, В. Н. Тафинцева ; під заг. ред. Н. А. Нікіфорової. - М : Видавництво Юрайт, 2013. - 442 с. - Серія : Магістр.
10. Податковий кодекс України від 15.06.2010 г. N 6509
11. Марюта А.Н., Єлісєєва О.К. Адаптивне управління прибутком підприємства // Фінанси України. - 2009. - № 3. - 83-89 с.
12. Федоренко В. Г. Політична економія: [Підручник]/ В. Г. Федоренко, О. М. Діденко, М. М. Руженський, О. Ф. Іткін – К.: Алерта, 2008. – 487 с..
13. Гуткевич С. О. Прибуток як основа ефективного управління розвитком підприємства [Електронний ресурс] / С. О. Гуткевич // Інтелект ХХІ. - 2014. - № 6. - С. 15-21. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2014_6_4.
14. Ткаченко О. Ю., Фальченко О.О. Фактори зростання прибутку підприємства. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків).
15. Романова Т. В. Чинники, що впливають на збільшення прибутку підприємств України в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Т. В. Романова, Є. О. Даровський // Електронне фахове видання «Ефективна економіка» - 2015. - №4 – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3976>.
16. Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент: Навч. пос.- 3-тє вид., випр. і доп. - К.: Знання, 2008. – 483с
17. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: Підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 630 с.
18. Іванюта П. В., Лугівська О.П. Управління ресурсами і витратами. Навч. посіб. / За ред. д.е.н., проф. Іванюти С. М. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 320 с.
19. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальне видання. - К.: Каравела, 2005. - С. 500-501.

20. Макеєнко А. Г. Інноваційна діяльність як один із факторів впливу на прибуток суб'єктів господарювання в Україні [Електронний ресурс] / А. Г. Макеєнко // Інвестиції: практика та досвід. - 2013. - № 13. - С. 62-65. - Режим доступу:http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2013_13_16.

21. Зінченко Т. В. Управління прибутком і рентабельністю підприємства в умовах ринкової економіки / Т.В. Зінченко // Вісті ДВ. – 2005. – №7. – С. 57-62

22. Мочерний С.В. Економічна теорія : Навч. посіб. / С.В. Мочерний. - [4-те вид., стереотип.] - К.: ВЦ «Академія», 2009. - 640 с. - (Серія «Альма-матер».)]

23. Непочатенко О. О. Фінанси підприємств [текст] : підручник / О. О. Непочатенко, Н. Ю. Мельничук - К. : "Центр учбової літератури", 2013. - 504 с.

24. А. М. Поддєрьогін, Л. Д. Буряк, Г. Г. Нам, А. М. Павліковський, О. В. Павловська, В. З. Потій, А. П. Куліш, О. О. Терещенко, Н. П. Шульга, С. А. Булгакова, Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. 3-тє вид., перероб. та доп. - К.: КНЕУ, 2000. - 460 с.

25. Ніколаєва, Т.П., Фінанси підприємства : короткий курс лекцій/Т. П. Миколаєва. - М: Видавництво Юрайт, 2011. - 215 с.

26. Отпущенникова А.Н. Выбор методов управления прибылью / / Экономика. Менеджмент. Предпринимательство. Сб. наук. трудов ВНУ имени В. Даля. Вып. 9, 2014. - 37- 43 с. .

27. Крейнина М.А. Аналіз фінансового стану й інвестиційної приналежності акціонерних товариств у промисловості, будівництві і торгівлі. - М.: ДИС, МВ-Центр, 2007 р., с.117-119..

28. Грузинов В.П., Грибов В.Д. Экономика предприятия: учебн. пособие. - М., 2015. – 318 с.,

29. Гринів Б. В. , Економічний аналіз торговельної діяльності. Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2011. - 392 с.,

30. Анализ экономики. Страна, рынок, фирма. Учебник. 2-е изд. / Отв. редактор и руководитель авторского коллектива В.Е. Рыбалкин. - М.: Междунар. отношения, 2006. - 352 с.
31. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. С. Іванілов — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 728 с.,)
32. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. - 7-ме вид., стер. - К.: Знання-Прес, 2008.- 719 с.,.
33. Селезньов В. В. Основи ринкової економіки України: Посібник. - К.: А.С.К., 2006. - 688.
34. Грабовецький Б. Є. Економічний аналіз: Навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.,.
35. Ярошевич Н. Б., Фінанси підприємств: навч. посіб. / Н. Б. Ярошевич. - К.: Знання, 2012. - 341 с.,.
36. Грабовецький Б. Є., Економічний аналіз: Навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.,.
37. Чумаченко, М.Г. Економічний аналіз [Текст]: навч. посібник / М. А. Болюх [та ін.]; ред. М. Г. Чумаченко; Київський національний економічний ун-т. - 2.вид., перероб. і доп. - К.: КНЕУ, 2003. - 555 с.
38. Коршунов. В. о., Економіка організації (підприємства): підручник і практикум для прикладного бакалаврату / В. В. Коршунов. - 3-е вид., перероб. і доп. - М : Видавництво Юрайт, 2015. - 407 с.,.
39. Організація та планування діяльності туристичних підприємств: теорія та практика. Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 248 с.,.
40. Данілов О. Д., Паєнтко Т. В., Р 68 Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях. Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2011. - 256 с.,.
41. Слав'юк Р.А., Фінанси підприємств: Підручник. — К.: УБС НБУ: Знання, 2010. — 550 с
42. Бариленко, В. І., Комплексний аналіз господарської діяльності : підручник і практикум для академічного бакалаврату / під ред. В.І. Бариленко. - М: Видавництво Юрайт, 2014. - 455 с.

43. Савицька Г.В., Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. - 3-тє вид., випр. і доп. - К.: Знання, 2007. - 668 с.
44. Аналіз господарської діяльності [текст] : навчальний посібник за заг. ред. І.В. Сіменко, Т.Д. Косової] - К. : "Центр учбової літератури", 2013. - 384 с.
45. Косова Т. Д., Сухарев П. М., Ващенко Л. О. та ін. Організація і методика економічного аналізу: навчальний посібник – К.: Центр учбової літератури, 2012ю – 528 с..
46. Непочатенко О. О. Фінанси підприємств [текст] : підручник / О. О. Непочатенко, Н. Ю. Мельничук - К. : "Центр учбової літератури", 2013. - 504 с..
47. Лунякіна Н. Управління ризиками підприємства [Електронний ресурс] / Н. Лунякіна // Економіка і менеджмент культури . - 2013. - № 2. - С. 70-75. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ekmk_2013_2_17.
48. Мартиненко В.П. Фінансовий менеджмент : підручник / В.П. Мартиненко, Н.І. Климаш, К.В. Багацька, І.В. Дем'яненко, [та ін.] за заг. ред. Т.А. Говорушко. - Львів "Магнолія 2006", 2014. - 344с., с.199
49. Білошапка В.А. Резерви зростання результативності бізнесу в умовах економічного спаду. / В.А. Білошапка. // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №1(155). – С. 115.
50. Ілляшенко С.М. Стратегічне управління інноваційною діяльністю підприємства на засадах маркетингу інновацій. / С.М. Ілляшенко. // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №12(114). – С. 137..
51. Круш П.В. Внутрішній економічний механізм підприємства: посібник. / П.В. Круш, С.О. Тульчинська. – К.: ЦНЛ, 2008. – 206 с..
52. Семенов А.Г. Аналіз та вдосконалення оплати праці. / А.Г. Семенов, А.І. Шарко. // Держава та регіони. – 2010. – №6. – С. 232..
53. Пасічник В.Г. Організація виробництва: підручник. / В.Г. Пасічник. – К.: ЦНЛ, 2005. – 248 с..
54. Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погрішук Б. В., Економіка підприємства: Навчальний посібник. - К. : Центр учбової літератури, 2010. – 304 с.